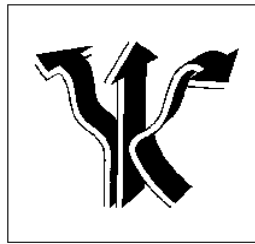

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ
з дисципліни**

**“ЕТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ”
(для бакалаврів)**

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2018

Підготовлена доцентом кафедри соціології та соціальної роботи
Н. В. Грабовенко

Затверджено на засіданні кафедри соціології та соціальної роботи
(протокол № 9 від 24.04.17)

Схвалено Вченою радою Українсько-Азербайджанського інституту
соціальних наук і самоврядування Г. А. Алієва (протокол № 9 від 27.04.17)

Грабовенко Н. В. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Етика соціальної роботи” (для бакалаврів). – Київ: ДП «Видю дім «Персонал», 2018. – 22 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, зміст самостійної роботи, індивідуальні завдання, вказівки до виконання індивідуального завдання, вказівки до написання реферату, питання для самоконтролю, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2018
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2018

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Самостійна робота студентів у рамках навчальної дисципліни “Етика соціальної роботи” передбачає формування самостійності у здобутті знань, способах оволодіння складними вміннями і навичками бачити зміст та мету роботи, організувати власну самоосвіту, вміння по-новому підходити до вирішення питань, оптимізувати пізнавальну і розумову активність та самостійність, здатність до творчості.

Чітке планування є необхідною умовою для успішної самостійної роботи. Наукою і практикою встановлено, що лише самостійна робота дасть можливість студенту засвоїти систему знань, глибоко вникнути у сутність науки, оволодіти необхідними навичками, розвинути свої здібності і таланти. Без добре організованої та планомірно здійснюваної самостійної роботи немає і не може бути справжньої вищої освіти та наукового пізнання.

Самостійна робота, будучи найважливішим засобом освіти, має будуватися на основі наукової організації розумової праці, яка вимагає дотримання таких положень:

- визначити свої можливості, знати свої позитивні сторони і недоліки, особливості своєї пам'яті, уваги, мислення, волі;
- знайти найбільш придатні для себе методи самостійної роботи і піклуватися про їх удосконалення;
- починаючи роботу, встановити її мету (навіщо я працюю, що маю досягти у своїй роботі);
- скласти план роботи і працювати, дотримуючись цього плану (що і в який термін я маю виконати);
- здійснювати самоконтроль, самоперевірку в процесі роботи;
- уміти створити сприятливу обстановку для своєї роботи і постійно покращувати її;
- виконувати вимоги гігієни праці, створювати гігієнічні умови для праці;
- працювати щодня, систематично, а не від випадку до випадку.

В умовах організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, збільшенні обсягу навчального матеріалу, який рекомендований студентам на самостійне опанування, неможливо обійтись без самостійної роботи студентів як в аудиторний, так і позааудиторний час. Індивідуальний пошук знань важливий, адже сприяє розвитку допитливості, зацікавленості, орієнтує на дослідницьку роботу теоретичного або дослідно-експериментального рівнів.

Активну участь в організації самостійної роботи студентів бере викладач, який, враховуючи освітні можливості студентів, чітко визначає обсяг та складність самостійної роботи; рекомендує різноманітні форми самостійної роботи; допомагає оволодівати методами самостійної роботи; періодично здійснює контроль за перебігом самостійної роботи студентів.

Метою викладання навчальної дисципліни “Етика соціальної роботи” є формування теоретичних знань у галузі етики соціальної роботи, розвиток умінь взаємодіяти з клієнтом, встановлювати педагогічні контакти, ліквідувати конфліктні ситуації.

Основні завдання вивчення дисципліни “Етика соціальної роботи”:

- ознайомити студентів з основами професійної та педагогічної етики та необхідності дотримання педагогічного такту при взаємодії з різними категоріями населення;

- допомогти студентам засвоїти теоретичні основи етики соціально-педагогічної діяльності: ознайомити з основними категоріями етики соціальної роботи, розкрити складові компоненти Етичного кодексу як підґрунтя поведінки соціального працівника, формувати потребу застосовувати етичні знання на практиці, розвивати моральні професійні якості, необхідні для майбутньої фахової діяльності.

Після опанування курсу студенти мають

знати:

- основні етичні концепції;
- визначення етичних проблем і дилем;
- кваліфікаційні вимоги до професійної діяльності соціального педагога;

- моделі прийняття етичних рішень;

- цінності, принципи, ролі фахівців соціальної сфери;

- підходи до прийняття етичних рішень;

- існуючі кодекси етики соціальних працівників.

уміти:

- аналізувати питання реального стану соціальної та соціально-педагогічної роботи;

- користуватись елементами критичного мислення у практичній діяльності з клієнтами;

- керуватись моделями прийняття рішень конкретних етичних проблем;

- використовувати категоріально-понятійний апарат етики соціальної роботи та деонтології;

- формувати особисте бачення соціально-педагогічної ситуації й самостійно визначати морально-етичні шляхи її вирішення;

- розрізняти та застосовувати критерії професійності соціального педагога.

Засоби контролю знань студентів з дисципліни:

- *поточний контроль* студентів проводиться з метою перевірки засвоєння ними основних положень лекційного матеріалу. Він здійснюється на семінарських заняттях шляхом опитування (письмового та усного), тестування, прослуховуванням доповідей та рефератів студентів, оцінки якості відповідей на контрольні запитання, індивідуальні та творчі завдання;

- *підсумковий (модульний) контроль* – здійснюється за рахунок аналізу результатів модульних контролів студентів за темами навчальної дисципліни. Підсумкова оцінка розраховується як сумарний бал успішності кожного

студента за заліковими модулями навчальної дисципліни та під час проведення іспиту за означеним у навчальній програмі переліком питань;

- підсумково-модульний контроль за дисципліну здійснюється з урахуванням середньозваженого усіх оцінок за залікові модулі. Підсумково-модульна оцінка може перескладатися з метою її підвищення у період проведення тижнів академічного контролю за означеними у навчальній програмі переліком питань.

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ДИСЦИПЛІНИ “ЕТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ”

Самостійна робота студентів є основною формою оволодіння знаннями у вільний від аудиторних занять час.

До самостійної роботи належать такі види робіт, які студенти виконують під час підготовки до всіх аудиторних занять, у процесі підготовки індивідуальних завдань, навчально-пошукової або науково-дослідної діяльності. Це не залежить від того, здійснюється робота за умов консультування викладачем, або без його участі; поза розкладом, або за розкладом, що регламентує самостійну підготовку.

З дисципліни “Етика соціальної роботи” рекомендуються такі види самостійної роботи:

- самостійне вивчення й поглиблене опрацювання певних тем дисципліни та окремих питань;
- вивчення матеріалу лекцій за конспектами, підручниками і спеціальною літературою;
- підготовка до семінарських занять за допомогою статей з наукових періодичних журналів та авторефератів дисертацій;
- виконання індивідуальних завдань;
- виконання творчих завдань;
- підготовка до контрольних робіт та модульного тестування;
- написання рефератів;
- підготовка доповідей на студентські наукові конференції.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ Й ПОГЛИБЛЕНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *такі аспекти*.

Соціальна робота як професія – це діяльність, скерована на покращення соціального функціонування окремих людей, сімей, груп та громад, яка здійснюється шляхом зосередження на соціальних стосунках, тобто взаємовідносинах між особою та її оточенням.

Основна функція соціальної роботи як професійного виду діяльності полягає в тому, щоб навчити клієнтів активно долучатися до процесу

вирішення своїх проблем. Соціальна робота спрямована на викорінення бідності, надання свободи знедоленим та пригніченим людям з метою забезпечення соціального включення. “Професійна соціальна робота спрямована на вирішення проблем та зміни. Соціальні працівники, таким чином, є “агентами” змін у суспільстві, а також у житті людей, сімей та громад, яким вони послуговуються”.

Міжнародне визначення соціальної роботи дефініціює **професію “соціальний працівник”** як таку, що заохочує соціальні зміни, вирішення проблем у людських стосунках, просуває ідею наснаження та визволення людей з метою покращення людського життя.

Професія “соціальний працівник” в Україні є досить молодю. Офіційно її було зареєстровано лише у 1991 р., коли згідно з постановою Держкомпраці СРСР у Кваліфікаційному довіднику посад керівників, спеціалістів і службовців з’явилась кваліфікаційна характеристика “спеціаліста із соціальної роботи” і “соціального працівника”. Згідно із Законом України “Про соціальні послуги”, **соціальний працівник** – це професійно підготовлений фахівець, який має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги. У ст. 17 (“Кадрове забезпечення надання соціальних послуг”) цього Закону зазначається, що надання соціальних послуг здійснюють **соціальні працівники** та інші фізичні особи, які мають відповідну освіту і схильні за особистими якостями до такого виду діяльності. До надання соціальних послуг можуть залучатися **волонтери** – особи, які добровільно (зазвичай, без фінансової компенсації) пропонують свою допомогу.

У практичній соціальній роботі диференціюють три рівні практики:

- **мікрорівень** соціальної роботи – це професійні види діяльності, спрямовані на допомогу у вирішенні проблем, що здебільшого виникають у індивідів;
- **мезорівень** соціальної роботи – це професійні види діяльності, спрямовані на допомогу у вирішенні проблем, що виникають у сім’ях і невеликих групах;
- **макрорівень** представляє практичну соціальну роботу, спрямовану на впровадження позитивних змін у суспільстві, переважно у сфері соціальної політики; проведення наукових досліджень та професійну підготовку кадрів.

Уся практика соціальної роботи **України** (як і **Канади**) розвивається у двох основних напрямках – **клінічному** та **напрямку розвитку соціальної політики**. Відповідно до цього діє поділ практики на: **безпосередню** та **непрямую** або опосередковану. Соціальних працівників, таким чином, умовно поділяють на таких, які надають безпосередні, так звані **“прямі” послуги** клієнтам і таких, які функціонують як супервізори – менеджери, тобто надають **“непрямі” соціальні послуги**. **Прямі послуги** соціального працівника охоплюють мікро- та мезорівні загальної практики, полягають у здійсненні терапії, консультування, посередництва, представництва, а також скеруванні, забезпеченні інформацією та ін. **Непрямі послуги** соціального

працівника пов'язані з роботою на мезо- та макрорівнях загальної практики і включають керівництво процесом надання послуг та практичною соціальною роботою з конкретними клієнтами, центрами надання послуг, а також контроль за виконанням соціальних програм.

Основними функціями, які виконує соціальний працівник у процесі реалізації практичної соціальної роботи, є:

1) діагностична – вивчення та аналіз рівня життя та рівня соціального функціонування об'єктів соціальної роботи; оцінювання результативності процесу втручання;

2) прогностична – визначення мети та цілей втручання; вироблення так званого “плану втручання” з метою розв'язання проблеми;

3) перетворююча – надання клієнтам необхідних послуг з метою досягнення необхідної позитивної зміни ситуації, що склалася, на краще. Реалізація цієї функції здійснюється на двох рівнях: *конкретному* (задоволення потреб окремих осіб, сімей, груп та громад за розробленими моделями, які ґрунтуються на таких наукових підходах і концепціях, як: проблемно-орієнтований, когнітивний, екзистенційний, біхевіористський, системний та ін.) і *програмному* (досягнення позитивних змін у житті соціально вразливих верств населення шляхом їх залучення до реалізації соціальних проектів регіонального, державного та міжнародного рівнів);

4) комунікативна – встановлення, підтримка та припинення професійних контактів з клієнтом; практичне застосування вміння позитивно впливати на спілкування, будувати конструктивний діалог;

5) організаторська – організація процесу надання соціальних послуг, координація елементів комплексної системи надання послуг, активна участь у створенні та реформуванні закладів (мережі закладів) соціальної роботи;

6) посередницька – забезпечення належного представлення інтересів індивіда у його соціальному оточенні, громадських та державних структурах;

7) охоронно-захисна – соціальна підтримка різних верств населення з метою захисту прав та інтересів клієнтів, сприяння у застосуванні заходів державного примусу, а також юридичної відповідальності стосовно осіб, які вчинили протоправні дії;

8) профілактична – застосування заходів, спрямованих на підтримку та захист належного рівня функціонування клієнтів та підтримку їхнього здоров'я;

9) психотерапевтична – вплив соціального працівника на усі сфери функціонування клієнта з метою сприяння зміні його ставлення до існуючої проблеми та вирішенню цієї проблеми;

10) корекційно-реабілітаційна – реалізація заходів професійного втручання з метою внесення змін у життя та діяльність клієнтів, т. зв. “корекція” їх соціального функціонування та надання допомоги у відновленні та пристосуванні до нових умов та правил життя і діяльності, створення сприятливих умов для реалізації права на професійну орієнтацію та підготовку, освіту, зайнятість;

11) психолого-педагогічна – позитивний виховний вплив на поведінку та світосприйняття клієнта, виявлення його інтересів та залучення до участі у заходах культурного дозвілля, технічної та художньої творчості, заняттях спортом;

12) адміністративно-управлінська – керівництво процесом професійного втручання; організація функціонування закладів соціальної роботи, забезпечення належними умовами праці персоналу цих закладів та високої якості надання соціальних послуг.

Відповідно до цих функцій, працюючи з різними категоріями, групами і соціальними системами клієнтів, фахівці сфери соціальних послуг виконують такі ролі:

- **дорадник** реалізується у здійсненні втручання шляхом надання клієнтові необхідних порад з метою залагодження конфліктних ситуацій;

- **аналітик-консультант** здійснює дослідження, оцінювання ситуації і планування процесу втручання, власне “соціальне лікування”, сприяє стабілізації способу життя клієнта і проводить оцінювання результатів виконаної роботи;

- **посередник (медіатор)** здійснює налагодження стосунків між конфліктуєчими особами та групами, захист інтересів клієнта шляхом надання послуг конфліктуєчим сторонам, а також забезпечення міжінституційних зв’язків;

- **захисник** реалізує соціальний та юридичний захист клієнта, сприяє розв’язанню різнопланових проблем, зокрема, сімейних, побутових тощо;

- **освітянин** надає необхідну клієнтові інформацію, сприяючи розумінню ним проблемної ситуації, що склалася, та усвідомленню можливих шляхів виходу з неї;

- **менеджер-координатор** забезпечує управління системою клієнта; керує роботою групи та динамікою її зростання; здійснює координацію роботи закладу надання соціальних послуг; мобілізує участь громадськості у соціальних проектах;

- **агент** реалізує заходи соціального контролю.

Відповідно до сфери своєї професійної діяльності, кожен соціальний працівник має перелік **первинних** (першочергових) та **вторинних** (супутніх) функціональних обов’язків. Поділ обов’язків на первинні та вторинні визначається: сферою соціальної роботи, у якій задіяний фахівець; специфікою роботи закладу, в якому він працює; посадою, яку цей працівник обіймає та особливостями його практичної діяльності. Перелік обов’язків кожного працівника закладу соціальної роботи повинен бути зазначений у посадовій інструкції. Так, наприклад, надаючи послуги консультування на рівні індивідуальної роботи з клієнтом у агенції надання соціальних послуг, соціальний працівник повинен виконувати такі **первинні обов’язки**, як: здійснювати дослідження та оцінювання ситуації клієнта, розробляти та реалізовувати план професійного втручання, організовувати роботу з клієнтом, встановлювати та підтримувати професійний контакт з клієнтом, вести діалог, забезпечуючи емпатичні стосунки та атмосферу довір’я, вести

професійні записи, зберігати конфіденційність одержаної від клієнта інформації, здійснювати оцінювання результатів втручання, постійно підвищувати свою кваліфікацію та бути членом регіональної Асоціації соціальних працівників. До його *вторинних обов'язків* входить: постійне вивчення нових основних державних документів з питань розвитку соціальної роботи, проведення заходів соціальної політики, вивчення інформації щодо реалізації соціальних проєктів, необхідність слідкувати за розвитком подій у світі, цікавитись новинками науки та культури тощо.

Незалежно від того, що входить до первинних та вторинних обов'язків соціального працівника, він повинен володіти певними навичками, які застосовуються на кожному з етапів процесу реалізації соціальної роботи. Більшість теоретиків соціальної роботи, серед яких Р. Перлман, А. Гурін, Дж. Ротман, М. Залд та Дж. Тропман виділяють 2 групи таких навичок: аналітичні та інтерактивні.

До *аналітичних навичок* соціального працівника належать навички професійного проведення дослідження, аналізу, відбору важливих даних, оцінювання ситуації, що склалася, розробка плану втручання, оцінювання його результатів.

Володіння *інтерактивними навичками* – також досить важливий критерій професійної відповідності фахівця соціальної роботи. На усіх її рівнях та в усіх сферах до таких навичок належать: створення відповідного емоційного мікроклімату і забезпечення теплих, дружніх стосунків; здійснення позитивного впливу на спілкування та стосунки між людьми; уміння активно слухати; застосування прийомів вербального і невербального спілкування; комунікабельність; уміння працювати за умов “неформального” спілкування (спілкування поза межами закладу соціальної роботи або у процесі виконання ролі неформального лідера, радника, який, не виявляючи активної ініціативи, сприяє встановленню чіткої позиції клієнта щодо реалізації подальшого плану дій); навички точної і грамотної передачі інформації на письмі та в усному мовленні, ораторське мистецтво.

Кожна професійна діяльність, що пов'язана із безпосередніми контактами з людьми чи колективами, з вирішенням проблем соціального й особистісного характеру, вимагає від фахівця дотримання певних етичних норм – *нормативної професійної етики*. Етика соціального працівника формувалася під впливом потреб у моральному регулюванні стосунків між суб'єктами та об'єктами цього виду суспільної діяльності. Для соціальної роботи недотримання засад професійної етики може спричинити найрізноманітніші проблеми – від мінімального погіршення самопочуття клієнта аж до повної втрати авторитету конкретного закладу соціальної сфери.

Людина, яка обирає своєю професійною діяльністю соціальну роботу, повинна володіти, насамперед, певними *особистісними духовно-моральними якостями*, без яких фахові знання та навички будуть неефективними. До таких моральних чинників (характеристик) належать: чесність, об'єктивність, справедливість, совість, тактовність, уважність,

спостережливість, витримка, терпимість, терпіння, сила волі, доброта, критичність і самокритичність, комунікабельність, емпатія, оптимізм, творче мислення, прагнення до самовдосконалення.

Важливу роль в етиці соціального працівника відіграють цінності – ті етичні орієнтири, від опанування якими залежить успіх професійної діяльності соціального працівника й ефективність наданих ним послуг. На сьогоднішній день існує немало підходів до вибору першочергових основних цінностей соціальної роботи, запропонованих Ш. Рамон, Р. Саррі, Ф. Парслоу, Л. Люндквістом та ін.

Ш. Рамон дає наступний перелік основних цінностей-засад професійної соціальної роботи: 1) *наснаження* (empowerment) передбачає, що клієнтові потрібно надати можливість використати свої можливості; 2) *насамперед, людина* (people first) – означає, що клієнт має право на отримання підтримки з боку суспільства у випадку потреби; 3) *повага до особистості* (respect for person), тобто таке обслуговування, яким самі ми хотіли би скористати при потребі; 4) *право на самовизначення* (the right to self determination) – право на вирішення своїх проблем, виходячи зі своєї спроможності приймати розумні рішення, а також того, що людина сама краще знає саму себе; це також означає право клієнта на помилку; 5) *право на залежність* (the right to dependence), взаємозалежність (жодна людина не є островом).

Усі етичні норми та принципи соціальної роботи узагальнено в “Етиці соціальної роботи: принципах і стандартах” – керівництві до практичної соціальної роботи, прийнятому і затвердженому Міжнародною федерацією соціальних працівників (МФСП) у 1994 р. Цей сверідний “підручник” соціальних працівників складається з “Міжнародної декларації етичних принципів соціальної роботи” та “Міжнародних етичних стандартів соціальних працівників”.

“Міжнародна декларація етичних принципів соціальної роботи” містить характеристику головних принципів професії соціального працівника і найбільш проблемних ділянок соціальної роботи, а також рекомендує загальні (генералістичні) методи розв’язання основних етичних проблем. У ній викладено також загальні норми етичної поведінки соціального працівника щодо клієнтів, колег по фаху, установ та організацій, стандарти професії соціального працівника.

У “Міжнародній декларації етичних принципів соціальної роботи” внесено 12 головних етичних принципів професії соціального працівника.

Перший принцип – “кожна людина є унікальною цінністю, на яку слід зважати і ставитися до неї з повагою”.

Другий принцип – “кожна людина має право на самореалізацію такою мірою, щоб це не утискало таке саме право інших людей, і зобов’язана робити внесок у добробут суспільства”.

Третій принцип – “кожне суспільство, незалежно від устрою, повинно функціонувати так, щоб забезпечити максимальні блага для всіх своїх членів”.

Четвертий принцип – “соціальний працівник зобов’язаний бути відданим своїй справі”.

П’ятий принцип – “соціальний працівник повинен присвячувати здобуті знання і навички наданню допомоги окремим особам, групам людей, громадам і спільнотам в їхньому розвитку і в розв’язанні конфліктів як між собою, так і в стосунках із суспільством та подоланні наслідків цих конфліктів”.

Шостий принцип – “соціальні працівники повинні надавати якомога кращу допомогу будь-кому, хто потребує допомоги та поради, не маючи несправедливих упереджень щодо статі, віку, непрацевдатності, расової приналежності, соціального класу, походження, релігії, мови, політичних переконань або сексуальної орієнтації”.

Сьомий принцип – “поважати головні права людини згідно з Міжнародною декларацією прав людини Організації Об’єднаних Націй та інших міжнародних конвенцій, що впливають з цієї Декларації”.

Восьмий принцип – “зберігати конфіденційність і відповідально використовувати в соціальній роботі інформацію про приватне життя навіть тоді, коли законодавство країни суперечить цій вимозі”.

Дев’ятий принцип – співпраця соціальних працівників з клієнтами повинна відбуватися “заради найкращих інтересів останніх, водночас віддаючи належну повагу інтересам інших людей. Клієнтів усіляко заохочують до участі в роботі, й вони повинні бути поінформовані про можливі ризики і переваги запропонованого напрямку дій”.

Десятий принцип – “клієнти нестимуть спільно із соціальними працівниками відповідальність за визначення плану дій, спрямованих на зміни їхнього життя”. Цей принцип не виключає можливості застосування примусу, який може бути необхідним для розв’язання проблем однієї сторони за рахунок інтересів іншої, але тільки після ретельного зважування усіх претензій конфлікуючих сторін.

Одинадцятий принцип – соціальна робота не сумісна із прямою чи непрямою підтримкою осіб чи груп людей, певних політичних сил чи силових структур, які пригнічують людей, застосовуючи при цьому тероризм, тортури тощо.

Дванадцятий принцип – рішення соціального працівника повинні бути етично обґрунтованими, опиратися на основні положення Міжнародної декларації етичних принципів МФСП та положення Міжнародних етичних стандартів соціальних працівників, прийнятих їхньою національною професійною асоціацією.

“Міжнародна декларація етичних принципів соціальної роботи” про виникнення потенційних проблемних ситуацій у соціальній роботі.

I. *Конфлікт на межі інтересів* (соціального працівника та клієнта, клієнта та інших людей, конфлікуючих інтересів груп клієнтів, груп клієнтів та решти суспільства, закладу та гупи клієнтів, роботодавця і соціального працівника, різних груп професійних працівників).

II. *Конфлікт між різними ролями соціального працівника у процесі виконання ним своїх функціональних обов'язків (як помічник клієнта, і як контролер – представник державної установи).*

III. *Конфлікт між обов'язком соціального працівника у зв'язку із захистом інтересів клієнта та вимогою щодо ефективності і корисності.*

У Канаді робота сфери соціальних послуг регулюється “Стандартами практики соціальної роботи”, укладеними на основі Етичного кодексу Канадської асоціації соціальних працівників (КАСП). Вони стосуються основних сфер практики соціальної роботи Канади і визначають такі її базові аспекти, як: етичні норми, бази цінностей, конфіденційність тощо.

Стандарти практики соціальної роботи в Канаді.

Стандарт I – відображає положення щодо відповідальності соціальних працівників за виконання своїх обов'язків: організацію робочого навантаження, підзвітність, сприяння соціальній справедливості та розвитку соціальної політики держави, повагу до клієнта та ін.

Стандарт II – стосується питань професійної компетенції та володіння соціальним працівником відповідною базою теоретичних знань та практичних навичок у певній сфері практики.

Стандарт III – пов'язаний із проблемою застосування та демонстрації соціальним працівником умінь та навичок в усіх аспектах процесу професійного втручання, а також відповідальності соціального працівника за правильне застосування цих вмінь і навичок.

Стандарт IV – зобов'язує соціального працівника до неупередженого складання, подальшого ведення та зберігання документації (файлів) клієнтів. Зокрема, у березні 2000 р. Радою КАСП було прийнято Директиву про так звану “поінформовану згоду”. Згідно з цією Директивою, кожен клієнт, якому надаються певні послуги соціальним працівником, має право бути поінформованим про усі сторони процесу надання допомоги. Інформація може і повинна надаватися як в усному, так і письмовому вигляді, не залежно від того, чи процес надання послуг є добровільним, чи примусовим стосовно клієнта. Директива звертає увагу також і на те, що соціальному працівникові потрібно ввести клієнта у курс справи щодо того, які записи у процесі надання послуг він робить, де зберігаються файли клієнтів, хто має до них доступ.

Стандарт V – вимагає щорічної підготовки соціальних працівників Канади на курсах підвищення кваліфікації у сфері своєї професійної діяльності (не менше 40 год).

Стандарт VI – відображає можливість участі соціальних працівників у програмах реалізації соціальної політики, а також у співпраці з клієнтами, сприяння позитивним змінам та соціальному розвитку.

Застосування усіх цих стандартів підвищує ефективність праці соціальних працівників, що, своєю чергою, сприяє зростанню авторитету та цінності професії, вдосконаленню професійної підготовки фахівців, а також позитивно впливає на захищеність клієнтів.

Для самостійної роботи студентам пропонується кілька завдань, що мають підсумовувати знання, отримані при вивченні поточних тем курсу. Теми, що виносяться для самостійної роботи студентів, безпосередньо пов'язані з матеріалом, який вивчається на поточних заняттях.

Завдання виконуються у зошитах для самостійної роботи та подаються на підсумковому занятті відповідного модуля.

Змістовий модуль I. Етика як основа професійної діяльності соціального працівника

Самостійна робота 1. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України.

1) скласти порівняльну таблицю (див.: Соціальна робота в Україні / за заг. ред. І. Д. Звереві, Г. М. Лактіонової. – К., 2004. – С. 243–253).

Етика соціальної роботи: принципи і стандарти (Колombo, 1994 р.)	Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України (2002; 2003)
Етичні принципи	Етичні принципи діяльності спеціалістів із соціальної роботи
Загальні стандарти етичної поведінки	
Стандарти поведінки стосовно клієнтів	Етична поведінка стосовно клієнтів
Стандарти стосунків соціального працівника з установами і організаціями	Етична поведінка стосовно взаємодіючих організацій
Стандарти поведінки соціального працівника стосовно колег	Етична поведінка стосовно колег
Стандарти професії соціального працівника	Етична поведінка стосовно професії

2) продовжити складання словника основних термінів із курсу (“моральні дилеми”, “професійна деонтологія”, “цінності соціальної роботи”, “професійні межі соціальної роботи”, “вигорання”, “релаксація” та ін.).

Самостійна робота 2. Етичні особливості спілкування соціальних працівників і клієнтів.

1) продовжити складання словника основних термінів із курсу (“спілкування”, “процес спілкування”, “комунікація”, “кодування

інформації”, “перцепція”, “соціальна перцепція”, “атракція”, “каузальна атрибуція”, “ідентифікація”, “рефлексія”, “емпатія”, “симпатія”, “емпатійне слухання”, “вербальні (словесні) засоби спілкування”, “невербальні засоби спілкування” та ін.);

2) добрати п’ять педагогічних ситуацій, в яких представлено порушення правил етики спілкування одним із учасників. Запропонувати педагогічно доцільне вирішення окресленої проблеми;

3) створити таблицю “Основні стилі спілкування”.

Самостійна робота 3. Характеристика основних категорій педагогічної етики.

1) скласти таблицю “Категорії педагогічної етики”;

2) розпочати складання словника основних термінів із курсу (“етика”, “етика соціальної роботи”, “етична культура”, “етична поведінка державного службовця”, “етична свідомість”, “етичні принципи”, “етичні цінності”, “честь і достоїнство”, “справедливість”, “обов’язок і совість”, “відповідальність”, “сенс життя”, “любов до ближнього і альтруїзм”, “доброзичливість”, “тактовність і делікатність”, “благородство і чесність”, “щастя”, “вдячність”, “довіра і повага”, “свобода волі”, “відвертість і чесність”, “турбота і розуміння”, “моральність і порядність”, “людяність і співчуття”, “співпереживання”, “довіра і віра”, “благодать і милість” та ін.);

3) визначити сутність етичної категорії (див. вище) у філософській літературі та представити власні міркування про роль вибраної етичної категорії у діяльності соціального педагога (з клієнтами, соціальним оточенням, колегами, соціальними інститутами) і ставленні до своєї професії.

Самостійна робота 4. Педагогічний такт в соціальній роботі.

1) виписки із розділів книги І. Е. Синиці “Педагогічний такт і майстерність вчителя” (або див.: Синица И. Е. О такте и мастерстве / И. Е. Синица. – К.: Рад. шк., 1976. – 168 с.; “Педагогический такт и мастерство учителя” (1981, 1983));

2) продовжити складання словника основних термінів із курсу (“педагогічний такт”, “спостережливість”, “уважність”, “довіра”, “справедливість”, “витримка” та ін.).

Змістовий модуль II. Конфлікт: етичні засади

Самостійна робота 5. Етичні засади подолання конфліктів у соціальній роботі.

1) продовжити складання словника основних термінів із курсу (“конфлікт”, “конфліктологія”);

2) вибрати 2–3 педагогічні задачі (ситуації) для аналізу конфліктів у соціально-педагогічній діяльності;

3) проаналізувати ситуацію: клієнтка, з якою працює соціальний працівник, є матір'ю-одиначкою трьох дітей. Він неодноразово самостійно вирішував питання щодо оформлення її документів і розповідав колегам: “Вона надто зайнята своїми клопотами, хатніми справами. Та й сама неспроможна спілкуватися навіть із своїми дітьми, сусідами. Я маю досвід, мене приймуть і послухають усюди”. До якого типу викривлення у спілкуванні можна віднести цю ситуацію?

Самостійна робота 6. Культура розв’язання конфлікту.

1) скласти таблицю: “Конфліктологічні знання, які необхідні соціальному працівникові/педагогові”;

2) розробити правила спілкування соціального педагога/працівника з дітьми, підлітками, юнацтвом;

3) розробити пам’ятку з подолання конфлікту;

4) підготувати доповіді з теми заняття.

Самостійна робота 7. Професійний імідж соціального педагога. Етичний портрет соціального працівника.

1) опрацювати теоретичний матеріал;

2) скласти власний етичний портрет.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Створити ієрархію етичних цінностей, важливих для соціального працівника.

2. Підготувати практичні поради для соціальної роботи.

3. Створити план-проект з підвищення рівня емпатійності.

4. Розробити рекомендації для соціально-педагогічного спілкування.

5. Розробити вірєць діалогу фахівця з клієнтом, колегами, представниками інституцій.

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ

Для активізації самостійної роботи студентів та здійснення поточного контролю знань пропонується виконання індивідуальних та творчих завдань. Теми індивідуальних та творчих завдань дають змогу активізувати комунікативні аспекти навчального процесу, надають студенту можливість розкрити свій творчий потенціал.

Індивідуальні та творчі завдання можуть носити як теоретичний, так і практичний характер. Ці форми самостійної роботи студентів розглядаються, по-перше, як метод популяризації соціального знання, по-друге, як можливість побачити позицію студента та спосіб її реалізації, по-третє, як метод активізації навчальної свідомості, подолання стереотипів та пошук нових форм вивчення соціальної дійсності. Підґрунтям для цього виступає сама форма завдання, яка поєднує індивідуальну позицію автора з необхідністю наукового її обґрунтування. Крім інтелектуального напруження, яке сприяє активізації мислення студента, творче завдання дає можливість найбільш повно розкритися студенту, тому що він бачить необхідність свого втручання у проблему, що досліджується.

Виконання індивідуальних та творчих завдань формує у студента:

- навички формулювання і аргументування власної точки зору;
- уміння аналізувати складні суспільні проблеми;
- уміння самостійно здобувати необхідну інформацію;
- навички критичного аналізу соціальної реальності та застосування набутих теоретичних знань для їх практичного вирішення.

Використовуючи програмне забезпечення MS PowerPoint, студент у довільній формі презентації викладає основні положення вибраних тем.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Кодекс етики соціального працівника (педагога) як основа його професійної діяльності.
2. Справедливість як складова етичного кодексу соціального працівника (педагога).
3. Толерантність у діяльності соціального працівника. “Декларація принципів толерантності”.
4. Співчуття і милосердя у соціально-педагогічній діяльності.
5. Любов як основа життя.
6. Емпатія як ключовий чинник фахової соціальної роботи.
7. Етичний кодекс соціальної роботи: міжнародний та український досвід.
8. Етичні кодекси, прийняті асоціаціями соціальних працівників деяких країн.
9. Деонтологія окремих видів взаємодії у соціальній роботі.
10. Етичні принципи індивідуального та телефонного консультування клієнта.
11. Етичні принципи консультування осіб, що мають ВІЛ-статус.
12. Етика взаємодії соціального педагога з клієнтами з обмеженими можливостями.
13. Етика спілкування з клієнтами похилого віку.
14. Етичні засади соціально-педагогічної роботи з жертвами домашнього насилля.
15. Етика взаємодії з батьками важковиховуваних дітей.

16. Дотримання етики ділового спілкування із зовнішніми партнерами.
17. Етичні принципи спілкування соціального педагога з колегами та вчительським колективом загальноосвітнього закладу.
18. Спілкування як творчий акт. Стили спілкування.
19. Моральні цінності у сучасному світі.
20. Мораль як соціальний феномен.
21. Добро – провідна ідея моральної свідомості.
22. Свобода як моральна цінність людського буття.
23. Вчинок як першоелемент моральної діяльності.
24. Педагогічний авторитет, його види і значення у соціально-педагогічній діяльності.
25. Характеристика професійного педагогічного обов'язку, його основні складові.
26. Поняття педагогічного такту як основної категорії педагогічної етики.
27. Стили поведінки у конфліктній ситуації.
28. Культура спілкування й етикет у соціальній роботі.
29. Конфліктні ситуації у соціальній роботі та шляхи їх подолання.
30. Роль відповідальності у соціально-педагогічній діяльності.
31. Професійний імідж соціального працівника (педагога).
32. Обов'язок як категорія моральної свідомості соціального працівника (педагога).
33. Справедливість як складова етичного кодексу соціального працівника (педагога).
34. Причини конфліктів у педагогічному середовищі.
35. Моральні взаємини у системі “соціальний педагог – учень”.
36. Морально-психологічні умови попередження конфліктних ситуацій.

ВКАЗІВКИ ДО НАПИСАННЯ РЕФЕРАТУ

Вибираючи тему реферату, студент на власний розсуд опрацьовує *одну* або *три* із запропонованих у переліку тем (з різних навчальних модулів). Варто вибрати так, щоб вона викликала інтерес або була пов'язана з практичною діяльністю студента, а також сприяла максимальному застосуванню знань та набуттю практичного досвіду. Одна тема вибирається у разі великого обсягу знайденого матеріалу, три теми – у разі невеликих обсягів матеріалів на кожен окрему тему.

При підготовці реферату студент має ознайомитись з навчальними посібниками, переліченими у списку літератури, а також самостійно зайнятися пошуком літератури з відповідного питання. Необхідно знайти глави чи розділи, які містять матеріал щодо конкретного питання та ретельно вивчити (прочитати, зрозуміти, законспектувати) його.

У рефераті потрібно концентровано викласти основний зміст відповідей на поставлені питання. По кожному питанню необхідно зробити стислий висновок. Відповіді на питання повинні бути досить повними, самостійними, відображати рівень загальної культури та спеціальних знань студентів.

Обсяг реферату – 7–10 сторінок друкованого тексту. На початку роботи потрібно вказати тему реферату, викласти зміст реферату, який відбиватиме структуру роботи (чіткий порядок побудови тексту, зв'язок між окремими частинами). Структура реферату має бути такою: титульний лист (назва навчального закладу, інститут; кафедра, дисципліна, з якої виконується реферат; тема; прізвище, ім'я та по батькові студента, який виконав реферат; прізвище, ім'я та по батькові викладача, який має перевірити реферат; місто та рік виконання роботи); план роботи; вступ (де викладена актуальність та основні положення вибраної теми, об'єкт та предмет аналізу); основна частина (основний зміст розглянутих питань); висновки; список використаної літератури (потрібно вказати навчальні посібники та додаткову літературу, що використані при написанні).

Особливу увагу слід приділити оформленню реферату. Він повинен бути виконаний охайно, ретельно. Кожне питання має підпитання, та закінчується коротеньким висновком. Кожен розділ роботи починається з нової сторінки. Усі сторінки мають бути пронумеровані (крім першої – титульної) відповідно до плану роботи.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Предмет етики як науки про мораль.
2. Особливості педагогічної етики.
3. Загальне поняття про основні етичні категорії.
4. Категорії педагогічної етики.
5. Педагогічний обов'язок і педагогічний такт.
6. Професійна честь і гідність.
7. Поняття педагогічного авторитету.
8. Тактика поведінки соціального працівника з клієнтами.
9. Правила спілкування соціального працівника з різними об'єктами соціально-педагогічної діяльності.
10. Класифікаційна таблиця основних стилів спілкування.
11. Поняття про конфлікт.
12. Поняття про професійний імідж.
13. Характеристика основних комунікативних здібностей соціального працівника.
14. Спільне та особливе в категоріях етики та педагогічної етики.
15. Поняття педагогічного такту як основної категорії педагогічної етики.
16. Роль педагогічного такту у вирішенні соціально-педагогічних завдань.
17. Основні вимоги до професійних якостей соціального працівника.

18. Етичні категорії у діяльності соціального працівника.
19. Що, насамперед, підлягає оцінюванню при розгляді етичних питань у професійній діяльності? Відповідь обґрунтуйте.
20. Визначте й схарактеризуйте основні причини необхідності етичної регламентації професійної поведінки в соціальній роботі у сучасному українському суспільстві.
21. Визначте й охарактеризуйте етапи становлення й розвитку етичних традицій соціальної роботи.
22. Схарактеризуйте ситуацію, у якій перебуває етика соціальної роботи в Україні.
23. Проаналізуйте найважливіші міжнародні документи щодо захисту прав людини.
24. Проаналізуйте документ “Етика соціальної роботи: принципи і стандарти” (Коломбо, 1994 р.).
25. На основі яких моральних принципів ви будете будувати свої стосунки з клієнтом?
26. Сформулюйте основні етичні правила взаємостосунків у колективі професіоналів у галузі соціальної роботи.
27. Схарактеризуйте сутність деонтологічного підходу в теорії і практиці соціальної роботи.
28. Проаналізуйте принципи деонтології соціальної роботи.
29. Схарактеризуйте таке поняття, як “моральний обов’язок”.
30. У чому полягає відповідальність і обов’язок соціального працівника (педагога) перед суспільством і державою?
31. У чому полягає відповідальність і обов’язок соціального працівника (педагога) перед професією?
32. У чому полягає відповідальність і обов’язок соціального працівника (педагога) перед колегами?
33. У чому полягає відповідальність і обов’язок соціального працівника (педагога) перед клієнтом і його близькими?
34. У чому смисл і зміст обов’язку соціального працівника/педагога перед самим собою?
35. Виходячи з принципів етикету соціального працівника (педагога), схарактеризуйте типову ситуацію “знайомство” у його професійній діяльності.
36. Виходячи з принципів етикету соціального працівника (педагога), схарактеризуйте типову ситуацію «консультування» у його професійній діяльності.
37. Виходячи з принципів етикету соціального працівника (педагога), схарактеризуйте типову ситуацію “спілкування з соціальним оточенням клієнта” у його професійній діяльності.
38. Виходячи з принципів етикету соціального працівника (педагога), схарактеризуйте типову ситуацію “робота з представниками закладу й організації” у його професійній діяльності.
39. Виходячи з принципів етикету соціального працівника (педагога),

схарактеризуйте типову ситуацію «контакти зі спонсором» у його професійній діяльності.

40. Виходячи з принципів етикету соціального працівника (педагога), схарактеризуйте типову ситуацію “телефонна розмова” у його професійній діяльності.

41. Доведіть, що саме особистісні риси соціального працівника (педагога) багато в чому визначають оптимальний характер і ефективність соціальної роботи.

42. Схарактеризуйте необхідні компоненти моральної свідомості соціального працівника (педагога).

43. Схарактеризуйте морально-духовні якості особистості соціального працівника (педагога).

44. Складіть систему ключових (головних) професійних цінностей соціальної роботи.

45. Кодекс етики соціального працівника (педагога) як основа його професійної діяльності.

46. Етичні обов’язки соціального працівника (педагога) перед клієнтами, колегами, суспільством.

47. Процес спілкування як творчий акт.

48. Етичні засади соціально-педагогічної діяльності у процесі розв’язання конфлікту.

49. Значення педагогічного авторитету в соціально-педагогічній діяльності.

50. Аналіз конфліктів у соціальній роботі.

51. Стили розв’язання конфліктів за методом Томаса Килмена.

52. Вибір стилю поведінки в конфліктній ситуації.

53. Проблема взаємозв’язку харизматичних якостей соціального педагога (працівника) та успіхів у його діяльності.

54. Проаналізувати педагогічну ситуацію з демонстрацією майстерності соціального педагога (працівника) та його професійної етики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Белинская А. Б. Конфликтология в социальной работе : учеб. пособ. / А. Б. Белинская. – М. : Дашков и К, 2010. – 222 с.

2. Бербешкина З. А. Этика социального работника. Теория и практика социальной работы : проблемы, прогнозы, технологии [Электронный ресурс] / З. А. Бербешкина. – М., 1992. – Режим доступа : <http://www.mark5.ru/209/28731/index1.2.html>

3. Бойко Ж. В. Этические основы социальной работы : учеб. пособ. [Электронный ресурс] / Ж. В. Бойко. – Хабаровск, 2012. – 94 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file1251687/>

4. Вступ до соціальної роботи / за ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. – К., 2005. – 304 с.

5. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч.-метод. посіб. / Г. П. Васянович. – Л. : Норма, 2005. – 344 с.
6. Глушкова В. Г. Профессионально-этические основы социальной работы : учеб. пособие [Электронный ресурс] / В. Г. Глушкова. – Белгород, 2007. – 165 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file22502/>
7. Етика соціальної роботи : принципи і стандарти // Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / за ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. – К., 2004. – С. 243–249.
8. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України // Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / за ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. – К., 2004. – С. 250–253.
9. Зозуляк-Случик Р. В. Етика соціально-педагогічної діяльності : навч. посіб. / Р. В. Зозуляк-Случик, Б. І. Ковбас. – Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2011. – 212 с.
10. Ішук С. В. Етика соціальної роботи : опорні конспекти : метод. рекомендації для студ. спец. «Соціальна педагогіка» та «Соціальна робота» / С. В. Ішук. – Т. : ТДУ, 2003. – 180 с.
11. Козлов А. А. Навыки общения с клиентом / А. А. Козлов, Т. Б. Иванова // Практикум социального работника. – Ростов-на-Дону, 2001. – С. 130 – 164.
12. Конфликтология в социальной работе // Социальная работа / под общ. ред. В. И. Курбатова. – Ростов-на-Дону, 2003. – С. 337–351.
13. Марченко С. Я. Професійна етика соціального педагога : [навч.-метод. посіб.] / С. Я. Марченко, Н. П. Краснова, Л. П. Харченко. – Луганськ, 2009. – 563 с.

Додаткова

14. Махова Н. П. Профессионально-этические основы социальной работы [Электронный ресурс] / Н. П. Махова, В. А. Филатов. – Омск : Изд-во ОмГТУ, 2001. – 90 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/576990/>
15. Медведева Г. П. Этика социальной работы : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений [Электронный ресурс] / Г. П. Медведева. – М. : ВЛАДОС, 1999. – 208 с. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/51257/>
16. Невлева И. М. Конфликтология в социальной работе : учеб. пособие [Электронный ресурс] / И. М. Невлева, А. А. Трунов. – Белгород : Кооперативное образование, 2005. – 327 с. – Режим доступа : <http://www.booksgid.com/science/24827-konfliktologija-socialnaja-rabota.html>
17. Потрикеева О. Л. Профессионально-этические основы социальной работы : учеб.-метод. комплекс по дисциплине для студ., обучающихся по спец. 350500 (040101) – «Социальная работа» [Электронный ресурс] / О. Л. Потрикеева, Н. Ю. Андрусак. – Магнитогорск : МаГУ, 2006. – 51 с. – Режим доступа : <http://refdb.ru/look/1596263-pall.html>
18. Сабат Н. Етика спілкування соціального педагога з різними категоріями клієнтів / Н. Сабат // Ідея опіки дітей і молоді в історико-педагогічній науці. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 324–330.

19. Синиця І. О. Педагогічний такт і майстерність вчителя / І. О. Синиця. – К., 1978.
20. Склярова Т. В. Современные проблемы профессиональной этики социальной работы : учеб. пособ. [Электронный ресурс] / Т. В. Склярова. – Саратов : Сарат. гос. техн. ун-т, 2002. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/107201/>
21. Тетерский С. В. Профессиональное общение социального педагога и социального работника / С. В. Тетерский // Введение в социальную работу. – М., 2002. – С. 188–198.
22. Трубавіна І. М. Етика соціально-педагогічної роботи з сімєю : [навч.-метод. посіб.] / І. М. Трубавіна. – К. : УДЦССМ, 2001. – 72 с.
23. Федоренко Е. Н. Профессиональная этика / Е. Н. Федоренко. – К., 1983.
24. Фирсов М. В. Введение в специальность и основы профессиональной этики социального работника [Электронный ресурс] / М. В. Фирсов. – М., 1993. – Режим доступа : <http://banauka.ru/1063.html>
25. Холостова Е. И. Профессиональный и духовно-нравственный портрет социального работника / Е. И. Холостова. – М. : РГСИ, 1993. – 229 с.
26. Ярская-Смирнова Е. Профессиональная этика социальной работы : учебник [Электронный ресурс] / Е. Ярская-Смирнова. – М., 1998. – Режим доступа : <https://scholar.google.com.ua/citations?user=ccy10wMAAAAJ&hl=ru>

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Зміст самостійної роботи з дисципліни.....	5
Теми для самостійного вивчення й поглибленого опрацювання....	5
Індивідуальні завдання.....	15
Вказівки до виконання індивідуального завдання.....	15
Теми рефератів.....	16
Вказівки до написання реферату.....	17
Питання для самоконтролю.....	18
Список літератури.....	20